

پوهنتون سلام
پوهنځی شرعيات و قانون
برنامه ماستري فقه و قانون

امارت اسلامی افغانستان
وزارت تحصیلات عالی
معیشت امور علمی

احکام جنایت بر اطراف انسان و مقاصد شرعی آن در فقه و قانون (رساله ماستري)

محصل: محفوظ الله "رأسد"
استاد دهنيا: دكتور رفيع الله "عطا"

سال: ۱۴۰۱ هـ. ش

پوهنتون سلام
پوهنځی شرعيات وقانون
برنامه ماستري فقه وقانون

امارت اسلامی افغانستان
وزارت تحصیلات عالی
معینیت امور علمی

احکام جنایت بر اطراف انسان ومقاصد شرعی آن در فقه وقانون (رساله ماستري)

محصل: محفوظ الله "راشد"
استاد رهنما: دكتور رفيع الله "عطاء"
سال: 1401 هـ . ش

بِسْمِ اللَّهِ الرَّحْمَنِ الرَّحِيمِ

پوهنتون سلام

پوهنځی شرعیات و قانون

دېپارټمنت فقه و قانون

بورد ماستري

تصديق نامه

محترم محفوظ الله ولد عبدالرحمن ID: SH-MSF-99-654 نمبر محصل دور هشتم فقه و قانون که رساله ماستري خویش را زیر عنوان: احکام جنایات بر اطراف انسان و مقاصد شرعی آن در فقه و قانون به روز ۱۴۰۱/۱۲/۲۸ تاریخ ۱۴۰۱/۱۲/۲۸ هجری موفقانه دفاع نمود، و به اساس بررسی هیات تحکیم مستحق ۹۴ (نمره به عدد) نور و جلال (نمره به حروف) گردید، موفقیت شان را از الله متعال خواهانیم.

اعضای هیات تحکیم:

ردیف	نام استاد	عضویت	امضاء
۱	استاد وزیر محمد سعیدی	عضو هیات	
۲	دکتور مؤمن حلیمی	عضو هیات	
۳	دکتور رفیع الله عطاء	استاد رهنما و رئیس جلسه	

آمر بورد ماستري

معاون علمی

خلاصه

دین اسلام دین صلح و امنیت و احکام شریعت اسلامی متضمن عدالت و مصلحت های زندگی فردی و اجتماعی میباشد و موضوع رسیده گی به حقوق مجنی علیه در جنایت بر نفس و اعضای بدن از اهداف و مقاصد مهم شریعت اسلامی به غرض حفظ مصالح حیاتی و حمایت از نظام قانونی بوده است البته شریعت اسلامی بر مبنای علاج واقعه قبل از وقوع قبل از تنفیذ نظام قانونی توجه اش را به اصلاح فرد مبذول داشته افعال جنایت بار را تقبیح نموده و از گناهان بزرگ شمرده است تابه این وسیله از ارتکاب جنایت قبل از وقوع جلوگیری شود در صورتیکه نهی و تدابیر پیشگیرانه مانع وقوع جنایت نشد تشریع عقوبت جنایی و تنفیذ آن وسیله منع کننده خواهد بود.

هدف محوری در موضوع بیان حکم قصاص و دیت جنایت بر اطراف و مقاصد شرعی آن بوده که در بررسی آن به آگاهی یک سلسله موضوعات درمورد حکم شرعی قصاص، شروط، ارکان، اسباب موجبہ قصاص، معرفی جانی، جنایت و جزاء و احکام شرعی وقانونی نیاز است بناء موضوع دریک مقدمه و چهار فصل قابل بررسی میباشد. مقدمه مشتمل بر موارد لازم برای تحقیق بوده در فصل اول مفهوم جنایت، جانی، مجنی علیه و اطراف بیان گردیده و انواع جنایت بر اطراف، ارکان و طرق اثبات جنایت بر اعضای بدن بررسی شده است و فصل دوم شامل حکم، قصاص در جنایت بر اطراف و احکام جزایی جنایت بر اطراف (اعضای بدن انسان) شروط و مقاصد شرعی قصاص در جنایت بر اطراف، مواردی که در آن به قصاص حکم شود و مواردیکه قصاص را ساقط نماید و فصل سوم احکام جنایت غیر عمدی بر اطراف مفهوم دیت، ارش و حکومت عدل، دلایل مشروعیت دیت، حکمت و مقاصد شرعی حکم به دیت، جنایاتی که در آن به دیت و حکومت عدل حکم میشود و موارد سقوط دیت در جنایت بر اطراف بررسی شده است.

در شریعت اسلامی همه ی حقوق انسان ها تضمین شده و مصالح حیاتی آنان رعایت گردیده است. تشریع کلیه قوانین جنایی در عصر اول اسلام عملی گردیده و در تمام زمان ها و مکانها قابل اجرا میباشد. شریعت اسلامی شروطی را در جنایت بر اعضای بدن وضع نموده است که جزای جنایت تابع آن شروط میباشد هرگاه شروط تنفیذ

قصاص در جنایت بر اطراف مهیا نبود مجنی علیه مستحق جزای بدلی (دیت) میباشد.

جنایت عمدی به قصد و نیت مجرم به عمل مجرمانه فاعل آن دلالت میکند، و در جرایم غیر عمدی اراده و قصد فاعل در اصل جرم دخیل نیست بناء از نظر فقهی و قانون جزای جرایم عمدی سنگینتر و جزای جرایم غیر عمدی سبکتر میباشد. عفو، گذشت، صلح و انعطاف پذیری در سایر انواع جنایات جایز است.

واژه های کلیدی: احکام، جنایت، اطراف، انسان، مقاصد، فقه، قانون.

فهرست عناوین

مقدمه ۱

فصل اول

کلیات و مفاهیم

مبحث اول مفهوم جنایت، جرم، جانی و مجنی علیه Error! Bookmark not defined.

مطلب اول- مفهوم جنایت و حکم آن در فقه و قانون. ... Error! Bookmark not defined.

فرع اول- تعریف جنایت: (فعل زیان بار) Error! Bookmark not defined.

فرع دوم- تعریف جنایت در قانون جزاء: Error! Bookmark not defined.

فرع سوم- حکم جنایت از نظر شرعی: Error! Bookmark not defined.

مطلب دوم- مفهوم جرم و کیفیت اطلاق آن بر جنایت از نظر فقهی و قانونی: Error! Bookmark not defined.

مطلب سوم- تعریف جانی و مجنی علیه از نظر فقهی و قانونی: Error! Bookmark not defined.

مطلب چهارم- وجود جرم و جنایت و مقاصد شرعی تطبیق مجازات: Error! Bookmark not defined.

مبحث دوم انواع جنایت بر نفس و اعضای بدن انسان Error! Bookmark not defined.

مطلب اول- انواع جنایت بر سلامتی انسان: Error! Bookmark not defined.

مطلب دوم- انواع جنایت بر نفس انسان: Error! Bookmark not defined.

مطلب سوم- انواع جنایت بر اطراف: Error! Bookmark not defined.

مبحث سوم مفهوم اطراف و اطلاق آن بر اعضای بدن Error! Bookmark not defined.

مطلب اول- تعریف اطراف در لغت و اصطلاح: Error! Bookmark not defined.

مطلب دوم- بیان عدد و اطلاقات اطراف بر اعضای بدن: Error! Bookmark not defined.

مبحث چهارم اقسام جنایت بر اطراف و ارکان آن Error! Bookmark not defined.

مطلب اول- اقسام جنایت بر اطراف: Error! Bookmark not defined.

مطلب دوم- ارکان جنایت عمدی بر اطراف: Error! Bookmark not defined.

مطلب سوم- ارکان جنایت غیر عمدی بر اطراف: Error! Bookmark not defined.

مبحث پنجم طرق اثبات جنایت بر اطراف از نظر فقهی و قانونی Error! Bookmark not defined.

مطلب اول- اقرار و چگونه گی آن در اثبات جنایت: ... Error! Bookmark not defined.

فرع اول- تعریف اقرار در لغت و اصطلاح: Error! Bookmark not defined.

فرع دوم - مشروعیت اقرار برای اثبات جرایم : Error! Bookmark not defined.

مطلب دوم- شهادت و چگونه گی اثبات جنایت به آن: ... Error! Bookmark not defined.

فرع اول- تعریف شهادت و ارکان آن : Error! Bookmark not defined.

فرع دوم- مشروعیت شهادت برای اثبات جرایم از نظر شرعی: Error!
Bookmark not defined.

فرع سوم- حکم شهادت و شروط قبول آن: Error! Bookmark not defined.

فرع چهارم- اثبات جرایم با شهادت از نظر قانون: Error! Bookmark
not defined.

مطلب سوم - قراین مثبتة برای اثبات جرایم و جنایات : Error!
Bookmark not defined.

فرع اول- تعریف قرینه و شروط آن: Error! Bookmark not defined.

فرع دوم- دلایل مشروعیت قرینه برای اثبات جرایم: Error! Bookmark
not defined.

مطلب چهارم- چگونه گی اثبات جرایم و جنایات از نظر قانونی: ... Error!
Bookmark not defined.

فصل دوم

جنایت عمدی بر اطراف احکام و مقاصد شرعی آن فقه و قانون

مبحث اول مفهوم، مشروعیت نوعیت جنایت و مقاصد شرعی قصاص اطراف Error! Bookmark not
defined.

مطلب اول - مفهوم قصاص: Error! Bookmark not defined.

مطلب دوم- مشروعیت قصاص: Error! Bookmark not defined.

مطلب سوم- حکمت و مقاصد شرعی قصاص: Error! Bookmark not defined.

مبحث دوم شروط وجوب، نوعیت جنایت و کیفیت اجرای قصاص در جنایت بر اطراف Error! Bookmark not
defined.

مطلب اول- شروط وجوب قصاص در جنایت بر اطراف: Error! Bookmark not
defined.

فرع اول -شروط وجوب: Error! Bookmark not defined.

فرع دوم- شروط تنفیذ حکم قصاص: Error! Bookmark not defined.

فرع سوم- شروط قصاص اطراف در قانون: Error! Bookmark not defined.

مطلب دوم- نوعیت جنایت بر اطراف که در آن قصاص است: Error! Bookmark
not defined.

فرع اول- عمدی بودن جنایت: Error! Bookmark not defined.

مطلب سوم- کیفیت و چگونه گی اجرای قصاص: Error! Bookmark not defined.

مبحث سوم احکام شرعی و قانونی جنایت عمدی بر اطراف Error! Bookmark not defined.

مطلب اول- حکم جنایت عمدی قطع هردو دست و پا : Error! Bookmark not
defined.

مطلب دوم -حکم قصاص جنایت برچشم: Error! Bookmark not defined.

مطلب سوم - حکم قصاص در جنایت بربینی: Error! Bookmark not defined.

مطلب چهارم- حکم قصاص در جنایت برگوش: Error! Bookmark not defined.

مطلب پنجم- حکم قصاص در جنایت بر زبان و لبها : Error! Bookmark not
defined.

مطلب ششم - حکم قصاص در جنایت بر سینه زنان و آله تناسلی مردان:
Error! Bookmark not defined.

مطلب هفتم - حکم قصاص در جنایت بر موی سر، ریش، ابرو و مژه ها :
Error! Bookmark not defined.

مطلب هشتم - حکم تعذر قصاص در جنایات مادون نفس: ... Error! Bookmark not defined.

مطلب نهم - حکم جنایت عمدی جراحات به اعضای بدن:
.....
۸۱.....

فرع اول- شجاج: (جراحات وارده به سر و صورت) Error! Bookmark not defined.

فرع دوم - حکم جراحات وارده بر سایر اعضای بدن: Error! Bookmark not defined.

فرع سوم - حکم عقوبت بدلی جراحات: Error! Bookmark not defined.

فرع چهارم - تعریف جراحات و حکم آن از نظر قانون: Error! Bookmark not defined.

مطلب دهم - حکم جنایت عمدی در تعطیل منافع: Error! Bookmark not defined.

فرع اول - حکم قصاص تعطیل منافع: Error! Bookmark not defined.

فرع دوم - حکم جنایت عمدی اذیت جسمی بدون جراحات: Error! Bookmark not defined.

فرع سوم - حکم جراحات و تعطیل منافع از نظر قانون: Error! Bookmark not defined.

مبحث سوم مستحق قصاص در جنایت بر اطراف و اسباب ساقط کننده آن . Error! Bookmark not defined.

مطلب اول - مستحق قصاص در جنایت بر اطراف: Error! Bookmark not defined.

مطلب دوم - اسباب شرعی ساقط کننده قصاص جنایت بر اطراف: Error! Bookmark not defined.

فرع اول - برطرفی حق مجنی علیه به موت جانی و نبودن محل قصاص:
Error! Bookmark not defined.

فرع دوم - اثر عفو در اسقاط حق مجنی علیه: . Error! Bookmark not defined.

فرع سوم - اثر صلح در اسقاط حق مجنی علیه: . Error! Bookmark not defined.

فصل سوم

احکام جنایت غیر عمدی بر اطراف و مقاصد شرعی و قانونی آن

مبحث اول مفهوم دیت، ارش و حکومت عدل Error! Bookmark not defined.

مطلب اول - تعریف دیت: Error! Bookmark not defined.

مطلب دوم - تعریف ارش و حکومت عدل؛ Error! Bookmark not defined.

مبحث دوم دلایل مشروعیت دیت، حکمت، مقاصد شرعی و اطراف که در آن دیت و ارش است Error! Bookmark not defined.

مطلب اول - دلایل مشروعیت دیت بر اطراف: Error! Bookmark not defined.

مطلب دوم- حکمت و مقاصد شرعی عقوبت دیت بر اطراف: Error! Bookmark not defined.

مبحث سوم کیفیت جنایت عمدی و غیر عمدی بر اطراف و مقدار دیت آن... Error! Bookmark not defined.

مطلب اول- کیفیت جنایت عمدی و غیر عمدی: Error! Bookmark not defined.

فرع اول- جراحت: Error! Bookmark not defined.

فرع دوم- شکستن استخوان: Error! Bookmark not defined.

فرع سوم- از بین رفتن منافع: Error! Bookmark not defined.

مطلب دوم- مقدار دیت به حسب نوعیت جنایت و اطرافیکه در آن دیت

لازم است: Error! Bookmark not defined.

فرع اول - قطع یا جدا کردن یک عضو از بدن: Error! Bookmark not defined.

فرع دوم- حکم دیت جراحات وارده در جسم: ... Error! Bookmark not defined.

فرع سوم - مقدار دیت قطع منفعت یک عضو با بقای اصل آن: Error! Bookmark not defined.

فرع چهارم - مقدار دیت منافع معنوی: Error! Bookmark not defined.

فرع پنجم - دیت از بین رفتن برخی منفعت یک عضو با بقای عین و

برخی منافع: Error! Bookmark not defined.

فرع ششم - دیت تعطل منفعت اجزای متعدد و مشترک المنافع: Error! Bookmark not defined.

مبحث چهارم حکومت عدل و جنایت بر اطراف که در آن حکومت عدل است Error! Bookmark not defined.

مطلب اول-موارد مراجعه به حکومت عدل و دلیل مشروعیت آن : Error! Bookmark not defined.

فرع اول- موارد مراجعه با حکومت عدل: Error! Bookmark not defined.

فرع دوم- دلیل مشروعیت حکومت عدل: Error! Bookmark not defined.

مطلب دوم- طریقه و شیوه حکومت عدل: Error! Bookmark not defined.

مطلب سوم-شروط حکومت عدل: Error! Bookmark not defined.

مبحث پنجم موارد سقوط دیت در جنایات غیر عمدی بر اطراف و احکام قانونی آن ... Error! Bookmark not defined.

مطلب اول- موارد سقوط دیت جنایت بر اطراف : Error! Bookmark not defined.

مطلب دوم- احکام قانونی جنایت غیر عمدی بر اطراف: Error! Bookmark not defined.

خاتمه و نتایج بحث..... ۱۴۱

فهرس آیات Error! Bookmark not defined.

فهرس احادیث Error! Bookmark not defined.

فهرس آثار Error! Bookmark not defined.

فهرس اعلام Error! Bookmark not defined.

فهرس منابع ۱۴۶

مقدمه

الحمد لله حمدا كثيرا بعدد كل ما خلق وبقدر ما يستحق أن يحمد وصلى الله على نبيه محمد عبده ورسوله وأصلى وأسلم عليه و على آله واهله الأطهر وصحابته الأخيار و من تبعهم بما هو أولى وأسعد.

وبعد: دین اسلام در روز گاری ظهور کرد که در محل ظهورش جامعه بشری نام جاهلیت را بخود گرفته ، ظلمت کفر ، بیعدالتی و حق تلفی سایر جوامع انسانی را فرا گرفته بود هیچ نوع حقوق و مصالح حیاتی رعایت نمیگردید ، انسانها عاطفه انسانی خود را از دست داده اندکی ترحم به هموعان شان نداشتند تعدی و تجاوز به نفس ، شکنجه جسمی و حرمت نگذاشتن به کرامت انسان ، هتک حرمت علیه زنان ، زنده بگور کردن دختران در طفولیت از عمل کرد های جوامع بشری در آن روزگار بود در چنین وضعیتی حکمت الهی و مصلحت حیاتی بشریت مقتضی آن بود که تغییری رو نما شود ودین برحق و قانون تضمین کننده نظام حیاتی برای بشریت به بار آید هما نا الله متعال این ضرورت را با بعثت آخرین پیام آورش محمد ه وبا نزول قرآن کریم پوره نموده ودین اسلام را به حیث دین نجات بخش بشریت بر گزید رسول الله ه دین برگزیده الهی را تبلیغ و قوانین شریعت اسلام را که حیات فرد و طرز سلوک و برخورد آن با هموعانش را تنظیم میکند تنفیذ نمود و ایمان را رشته اخوت و مؤمنان را با هم برادر و انسانها را در حق حیات و حقوق حیاتی با هم برابر خواند و انسانها را از تفرقه و امتیاز طلبی منع نموده و مقیاس برتری در میان انسان ها را در تقوی و خدا ترسی قرداداده است چنانکه فرمود: **يَا أَيُّهَا النَّاسُ إِنَّا خَلَقْنَاكُمْ مِنْ ذَكَرٍ وَأُنْثَى وَجَعَلْنَاكُمْ شُعُوبًا وَقَبَائِلَ لِتَعَارَفُوا إِنَّ أَكْرَمَكُمْ عِنْدَ اللَّهِ أَتْقَاكُمْ** . . چ. ۱

ای مردمان ! ما شما را از مرد و زنی (به نام آدم و حواء) آفریده ایم ، و شما را تیره تیره و قبیله قبیله نموده ایم تا همدیگر را بشناسید (و هر کسی با تفاوت و ویژگی خاص درونی و بیرونی از دیگری مشخص شود ، و در پیکره جامعه انسانی نقشی جداگانه داشته باشد) . بی گمان گرامی ترین شما در نزد خدا متقی ترین شما است .

و اساس مجتمع انسانی را بر مبنای ترحم ، عدالت و همدیگر پذیری و زنده گی مسالمت آمیز بنیاد گذاشت.

وجود ظلم جنایت عدالت را به بار می‌آورد زیرا اگر جنایت، ظلم و حق تلفی نبود معنای عدالت درک نمی‌شد، لذا انسانها به مقتضای طبیعت بشری دست به جنایت و مظلوم علیه همدیگر می‌زنند بناء شریعت اسلامی تجاوز به نفس، اعضای بدن و سایر حقوق انسانی را اولاً به هدف تدابیر پیشگیرانه حرام قرار داده و از گناهان بس بزرگ خوانده است و در صورت وقوع جنایت خون انسان را هدر نگذاشته جزای بالمثل و یا ارزش مالی گرانی را به مقصد تحقق عدالت و جلوگیری از جنایت دیگر وضع نموده است.

موضوع جنایت بر اطراف از موضوعات مهم شرعی و قانونی بوده و اباحت گسترده فقه اسلامی و قوانین وضعی را تشکیل می‌دهد خواستم این بحث را موضوع تحقیق خود انتخاب نموده و در حد توان از خدمت گذاران مجتمع انسانی در حل این مشکل بوده باشم.

طرح مسئله تحقیق

موضوع: جنایت بر اطراف انسان یکی از موضوعات متعلق به کلیات خمس و ضروریات مهم زنده گی بوده که محافظت از آن یک بخش مهم حیاتی را در یک محیط زنده گی تشکیل می‌دهد و از اباحت مهم فقهی و قانونی به حساب می‌رود چون این حق جنبه تضمین کننده سلامتی نفس و امنیت در محل زنده گی بوده و یکی از امورات حقوق فردی و اجتماعی افراد می‌باشد که در تمام عصرها بشریت به محافظت از این حق نیاز داشته و در سایر ادیان سماوی به آن تأکید شده است.

امروزه انسانها در سایر نقاط جهان و به خصوص کشور ما افغانستان از لحاظ کمی و کاستی های رسیده گی به این حق دچار مشکلات های زیادی می‌باشند این امر ایجاب مینماید که بحث جنایت بر نفس و اطراف انسان در اولویت کاری دانشمندان و محققان قرار داشته باشد تا از این طریق افراد جامعه از گناه تجاوز علیه انسان معصوم الدم نجات یافته و از جنایت علیه یکدیگر بر حذر بوده و از ارتکاب چنین جنایتی اجتناب نمایند.

با این همه تعلق این موضوع به جنایات مربوط به نفس و اعضای بدن انسان است که در نصوص شرعی (قرآن کریم و سنت نبوی) به آن تأکید زیادی شده است. و از اباحت مهم فقهی به حساب می‌رود.

منظور بنده از تحقیق در این راستا آگاهی خود و هموطنان خود از جنبه های شرعی و قانونی این موضوع و بررسی جزئیات جنایت بر اطراف انسان در فقه اسلامی و قوانین کشور خواهد بود به همین منظور خواستم بحث "جنایت بر

اطراف انسان در فقه و قانون "را موضوع تحقیق پایان نامه ماستری خود قرار داده و از دیدگاه فقهی در مقایسه با قوانین کشور مورد بررسی قرار دهم.

اهمیت و ضرورت انجام تحقیق

موضوع تحقیق از چند لحاظ حایز اهمیت میباشد:

۱- از جهت اینکه موضوع جنایت بر اطراف انسان جنبه عدلی و قضایی داشته و در شریعت اسلامی و قانون وضعی به آن اهتمام خاصی شده است که مهم بودن این موضوع را می‌رساند.

۲- تحقیق روی این موضوع فوقیت شریعت اسلامی در مجال رعایت حقوق بشری در همه بخش‌های حقوقی به خصوص در جنایت بر اطراف انسان را با قوانین وضعی بر ملا می‌سازد.

۳- در دو مصدر اصلی شریعت اسلامی (قرآن و سنت) بر حفظ سایر جزئیات جنایت بر اطراف انسان حکم شده است.

۴- تحقیق روی مسئله جنایت بر اطراف انسان از اهمیت به سزایی برخوردار میباشد زیرا آشنایی با جنایت بر نفس و اطراف از امورات ضروری به شمار میرود که در تمام شرایع و کتابهای آسمانی به آن تأکید شده است،

۵- آگاهی از موارد جرمی و جنایی و راهای رسیده گی به آن از مجرای قانونی در هر محیط زنده گی اجتماعی حق هر فرد و مسئولیت علماء و دانش‌مندان است. و این مسئولیت ایجاب مینماید که این موضوع را به زبانیکه باشند ها وساکنان آن محل به آن تکلم مینمایند توضیح داده شود خواستم موضوع جنایت بر اطراف را که یکی از موضوعات فقهی و قانونی است به زبان فارسی دری تحقیق و بررسی نمایم.

اسباب اختیار موضوع

عوامل که باعث انتخاب موضوع "جنایت بر اطراف انسان ... جهت تحقیق از آن گردید قرار ذیل است:

۱- نخستین سبب برای تحقیق روی موضوع جنایت بر اطراف، اهمیت حقوقی و عدلی آن از نظر شرعی و قانونی میباشد.

۲- سبب و عامل دیگری برای تحقیق در موضوع جنایت بر اطراف انسان نیاز مندی جامعه امروزی افغانستان به آگاهی از این موضوع میباشد زیرا از این قبیل

- جنایات در جامعه امروزی افغانستان به کثرت واقع شده و یکی از معضل های قضایی میباشد.
- ۳- و از عوامل دیگر در اختیار این موضوع علاقه مندی شخص تحقیق کننده به موضوعات حقوقی به ویژه جنایت علیه انسانها است.
- ۴- و هدف مهم دیگر پاسخ به انتقادات دشمنان اسلام براینکه دین اسلام به حق بشریت احترام نگذاشته است.
- ۵- آگاهی از احکام شرعی به خصوص در قضایای جنایی و اینکه رسیده گی به دعاوی های جنایی از اسباب تحقق عدالت و مصونیت افراد جامعه میباشد.
- خواستم به سهم خود یکی از خدمت گذاران دینی در راستای آگاهی بخشیدن برادران خود در بخش قضایای جنایی بوده باشم زیرا آگاهی بخشیدن افراد جامعه از اهداف مهم علمی و تحقیقی در یک نهاد علمی و تحصیلی میباشد.

پیشینه موضوع تحقیق

موضوع جنایت بر اطراف انسان از مهمترین موضوعات علمی در اباحت فقهی و قانونی بوده و از مهمترین قضایای مطرح در نظام عدلی و قضایی میباشد. و موضوع جنایت بر نفس و اعضای بدن انسان در منابع فقهی مذاهب اباحت گسترده ی را شامل میشود و در منابع حقوقی و قانونی یک بخش اساسی و مهم میباشد البته در موضوعات تحقیقی رساله مستقلى را نیافتم که موضوع احکام جنایت بر اطراف انسان و مقاصد شرعی آن را به صورت جداگانه و به زبان ملی کشور با تمام جزئیات و احکام مربوط به آن مورد بحث و بررسی قرار داده باشد اما هیچ یک از کتب متداول فقهی مذاهب اربعه و کتاب های فقه معاصر خالی از بحث روی این موضوع نبوده و فقهاء هر مذهب فقهی احکام مربوط به جنایت بر اطراف و احکام شرعی آن را مورد بحث قرار داده اند که برخی از آن کتابها به حیث مرجع و مأخذ در این تحقیق استفاده شده است.

البته به یک عده کتابها و اباحت تحقیقی راجع به جزئیات این موضوع دست یافتم که به زبان عربی و به صورت تحقیقی نوشته شده اند میتوان چندی از آن بحث های تحقیقی را نامبرد:

اول- رساله: حق مجنی علیه فی التحریک الدعوی العمومیة

رساله فوق که پایان نامه ماستری بوده درموضوع حق مجنی علیه در دعوی های عمومی توسط محمد محمود سعید در سال (۱۹۸۲) م در بخش حقوق مجنی علیه در جامعه قاهره کشور مصر به رشته تحریر در آمده است.

دراین رساله حقوق مجنی علیه در دعوی های عمومی به حسب اتهام های فردی در شریعت اسلامی و صورتهای اجراءات جنایی و جزایی اسلامی با مقایسه به دعوی جنایی و جزایی در حقوق فردی در نظام اجراءات جزایی امریکایی مورد بررسی قرار گرفته است. که از خلال مطالعه این رساله نتایج ذیل بدست میآید.

۱- حق مجنی علیه در مورد مطالبه مجازات جانی یکی از اصول ومقررات شرعی وقوانین اجراءات جزایی وضعی میباشد برابر است که آن قواعد عرفی باشد یا تدوین شده رسمی.

۲- نظام اتهام فردی شامل حق فرد در تقدیم دعوی جنایی که متصف به صفت عمومیت باشد تأکید نموده است واین حق در بردارنده ی حقوق مجنی علیه به صورت فردی ومصلحت های خاصه در عفو، انعطاف پذیری ومصلحه نیز میباشد.

۳- هدف نهایی در سپردن حق دعوی ورسیده گی به حقوق مجنی علیه وتطبیق مجازات در دعوا های عمومی علاج بعض عیوب وجبران خساراتی است که به مجنی علیه وارد گردیده است که از لحاظ معنوی به حیثیت او در جامعه صدمه وارد نموده واز لحاظ مادی او را متضرر ساخته است.

۴- رسیده گی به حقوق مجنی علیه در حقیقت جلو گیری از اضرائی است که به جامعه برمیگردد.

دوم- رساله ماستری تحت عنوان " احکام الجنایة علی مادون النفس عند العمد " که توسط طیب سنوسی تهیه شده است باحث این رساله تحقیقی اش را بریک سلسله ابحات مقدماتی ودو باب ترتیب نموده است باب اول مشتمل بر احکام قصاص و باب دوم مشتمل بر احکام دیت جنایت علیه نفس میباشد و موصوف یکی از جوانب جنایت بر اعضای بدن را که صورت عمدی آن است به بحث گرفته و احکام شرعی آن را که قصاص است بررسی کرده است.

سوم- رساله تحقیقی مرحله دکتوراه تحت عنوان " الجنایة علی مادون النفس " که توسط دکتور صالح بن عبد الله الداحم تحریر

شده است این رساله تحقیقی در دو باب و نه فصل ترتیب گردیده است باحث در این رساله تمام انواع جنایت بر مادون نفس را با دیدگاهای فقهاء و احکام شرعی آن در صورت عمدی و غیر عمدی بودن آن را به بحث گرفته است .

چهارم - رساله ماستری تحت عنوان **"الجنایة علی الاطراف فی الفقه الاسلامی"** که توسط دکتور نجم عبدالله ابراهیم العیساوی تحقیق و بررسی شده است تحقیق کننده این بحث تحقیقی را بر پنج فصل و مباحث متعددی ترتیب داده است در فصل اول جنایت و اطراف را تعریف کرده و سپس انواع و اقسام جنایت بر اطراف را بررسی نموده است و در چهار فصل دیگر احکام قصاص جنایت بر اطراف ، شروط قصاص و حکمت تشریعی قصاص ، موارد که در آن قصاص است و موارد که در آن به دیت حکم می شود و سایر احکام تعزیری جنایت بر اطراف را به بحث گرفته است.

البته این رساله های تحقیقی با وصف اینکه به زبان عربی بوده جنبه مقایسه احکام فقهی جنایت بر اعضای بدن انسان بر قانون و مقاصد شرعی آن را در بر ندارد خواستم تحقیق مشابهی را در موضوع جنایت بر اطراف انسان از نظر فقهی با مقایسه به قوانین وضعی کشور به زبان دری مورد بحث و بررسی قرار دهم امید است این یک اقدام خوبی برای تحقیق کننده گان بعدی بوده باشد.

سوالات تحقیق :

سوالات تحقیق عبارت از طرح پرسش ها و فرضیه های مقدماتی است که تحقیق جوابگوی آن میباشد.

سوال اصلی:

اطراف چه را میگویند؟ و جنایت بر اطراف چه حکم دارد ؟ و در منابع فقهی و قانونی چگونه بررسی شده است؟

سوالات فرعی :

۱- جنایت و جرم چه را میگویند ؟ و انجام دهنده آن و کسیکه جنایت بالای او عملی شود به چه نام یاد میشود؟

۲- اطراف به کدام قسمت و عضو بدن انسان اطلاق میشود؟

۳- جنایت بر اطراف شامل چند نوع میباشد؟

۴- جنایت بر اطراف به غرض حکم قضایی چگونه ثابت شده میتواند؟

۵- آیا ممکن است که حقوق معنوی و مادی مجنی علیه در جنایت بر نفس و اعضای بدن ساقط شود.

۶- جنایت عمدی بر اطراف از نظر شرعی و قانونی چه حکم دارد؟

۷- جنایت غیر عمدی یا خطا بر اطراف انسان از نظر شرعی و قانونی چه حکم دارد؟

۸- آیا عفو در جنایت عمدی باعث برطرفی حکم شرعی و قانونی شده میتواند؟

روش تحقیق:

تحقیق و بررسی روی یک موضوع به یک سلسله وسایل، روش و شیوه های خاص نیاز دارد، شیوه ها و روش های که در این تحقیق استفاده شده است شامل نکات ذیل میباشد:

روش تحقیق نظری و تحلیلی بوده و در بخش نظری جنایت بر اطراف منحیث حق مجنی علیه از لحاظ مشروعیت شرعی و قانونی بررسی گردیده و از شیوه تحلیلی و وصفی در آن استفاده شده است و از روش کتابخانه ای کار گرفته شده و کتابهایی که مرجع، و مأخذ تحقیق را تشکیل میدهند به نحوی بررسی شده اند در موارد استدلال آیات و احادیث و آثار خلفاء راشدین متنا نقل شده و صورت استدلال به آن توضیح گردیده است.

موضوعات فقهی مفهومی نقل میشود و بعضا عبارات عربی مختصر در موارد استدلال نقل شده و حواله کتاب درج پاورقی میگردد و این روش با بیشتر از سی فیصد ابتکار انجام خواهد شد.

میتوان شیوه های کاری در تحقیق را در موارد ذیل معرفی نمود:

۱- جمع بندی موضوعات فقهی مرتبط به موضوع با بیان دلایل آن از نصوص شرعی و بررسی آن در احکام قانون.

۲- بررسی موارد اختلافی در میان فقهاء با دلایل مناقشه و ترجیح واجتناب از اطاله موضوع به صورت تحلیلی با استفاده از اقوال و نظریات فقهاء و علماء.

۳- ذکر اقوال به صورت مفهومی و نقل برخی از متون به صورت موجز و مختصر.

۴- معرفی اشخاص که از آنها نقل قول شده است در پاورقی.

۵- ذکر نام کتاب، زمان و مکان طبع و نام مؤلف بدون مواصفات در پاورقی.

۶- نقل آیات از مصحف و ترجمه آن از تفسیر فارسی نور از مصطفی خرم دل.

- ۷- نقل متن احادیث ترجمه و تخریج آن به علاوه از روایات که از صحیحین نقل شده است.
- ۸- صورت استدلال از آیت و احادیث مرتبط به موضوع .
- ۹- استفاده از مراجع و مصادریکه متعلق به موضوع بحث میباشند به صورت مکرر .
- ۱۰- بررسی قوانین مرتبط به موضوع.

طرح یلان تحقیق

بحث روی موضوع "موضوع احکام جنایت بر اطراف انسان و مقاصد شرعی آن در فقه و قانون " بریک مقدمه و سه فصل قرار شرح ذیل ترتیب گردیده است:

مقدمه

در مقدمه بعد از یک بحث اجمالی راجع به موضوع موارد لازم برای ورود به موضوع از قبیل:

- ۱- طرح مسأله تحقیق
 - ۲- اهمیت موضوع ،
 - ۳- اسباب اختیار موضوع
 - ۴- اهداف تحقیق
 - ۵- پیشینه تحقیق
 - ۶- سوالات تحقیق
 - ۷- روش تحقیق ،
 - ۸- خطه بحث و یلان تحقیق: بررسی میشود .
- و سپس بحث روی موضوع بر سه فصل به شرح ذیل ترتیب گردیده است:

فصل اول

کلیات و مفاهیم

این فصل مشتمل بر بیان مفهوم جنایت ، جانی ، مجنی علیه ، اطراف و انواع جنایت بر اطراف انسان میباشد که در پنج مبحث مورد بررسی قرار میگیرد .

مبحث اول- تعریف جنایت ، جرم ، جانی و مجنی علیه .

مبحث دوم- انواع جنایت بر نفس و اعضای بدن انسان .

مبحث سوم- مفهوم اطراف در لغت و اصطلاح و اطلاق آن بر اعضای بدن .

مبحث چهارم- اقسام جنایت بر اطراف و ارکان آن .

مبحث پنجم- طرق اثبات جنایت بر اطراف از نظر فقهی و قانونی .

فصل دوم

جنایت عمدی بر اطراف احکام و مقاصد شرعی آن فقه و قانون

این فصل با بیان احکام جنایت عمدی بر اطراف (اعضای بدن انسان) مقاصد شرعی و قانونی آن مشتمل بر چهار مبحث و مطالب متعدد میباشد.

مبحث اول- مفهوم ، مشروعیت نوعیت جنایت و مقاصد شرعی قصاص اطراف .

مبحث دوم- شروط وجوب و کیفیت اجرای قصاص در جنایت بر اطراف .

مبحث سوم- احکام شرعی و قانونی جنایت عمدی بر اطراف.

مبحث سوم- مستحق قصاص در جنایت بر اطراف و اسباب ساقط کننده آن .

فصل سوم

احکام جنایت غیر عمدی بر اطراف و مقاصد شرعی و قانونی آن

این فصل با بیان احکام جنایت غیر عمدی بر اطراف (اعضای بدن انسان) مشتمل بر چهار مبحث و مطالب متعدد میباشد.

مبحث اول - مفهوم دیت ، ارش و حکومت عدل

مبحث دوم- دلایل مشروعیت دیت ، حکمت ، مقاصد شرعی و اطراف که در آن دیت و ارش است.

مبحث سوم -کیفیت جنایت عمدی و غیر عمدی بر اطراف و مقدار دیت آن.

مبحث چهارم- حکومت عدل و جنایت بر اطراف که در آن حکومت عدل است

مبحث پنجم- موارد سقوط دیت در جنایات غیر عمدی بر اطراف و احکام قانونی آن

خاتمه و بیان نتایج تحقیق پیشنهادات.

فهارس : فهرست آیات- فهرست احادیث- فهرست اعلام- فهرست مصادر و مراجع .

فصل اول

کلیات و مفاهیم

در این فصل به عنوان تمهید موضوع از حیث جزئیات و مفاهیم کلی مورد بحث قرار میگیرد و مشتمل بر بیان مفهوم جنایت، جانی، مجنی علیه، اطراف و انواع جنایت بر اطراف انسان و شیوه های اثبات جنایت بر اطراف انسان میباشد که در پنج مبحث مورد بررسی قرار گرفته است.

مبحث اول- تعریف جنایت، جرم، جانی و مجنی علیه.

مبحث دوم- انواع جنایت بر نفس و اعضای بدن انسان.

مبحث سوم- مفهوم اطراف در لغت و اصطلاح و اطلاق آن بر اعضای بدن.

مبحث چهارم- اقسام جنایت بر اطراف و ارکان آن.

مبحث پنجم- طرق اثبات جنایت بر اطراف از نظر فقهی و قانونی.

خاتمه و نتایج بحث

الحمد لله أولا و آخراً وله الشكر والامتنان على ما تفضل به من النعم والعرفان.

وبعد : به فضل و توفیق خداوند متعال تحقیق روی موضوع " " را تا آنجا که توان داشتم به اتمام رسانیدم ، امید

است احاطه پسندیده ی روی موضوع کرده باشم آرزو دارم تحقیق روی موضوع یک مقدمه خوبی برای تحقیقات بعدی در موضوع جنایت علیه انسانها و مقاصد شرعی تعیین عقوبت در جنایات بوده باشد.

از خلال بحث روی موضوع در حال استیفاء و برطرفی به مجموعه ی از نتایج دست یافتم که مهمترین آنها قرار ذیل است:

۱- جنایت افعال جرمی است که علیه نفس و اعضای بدن انسان انجام میشود در صورت داشتن قصد تعمد یا انجام یافتن فعل جنایت به صورت اشتباه نفس و اعضای بدن انسان محترم شمرده شده است.

۲- قوانین تشریع جنایی شریعت اسلامی احکام جنایت به اطراف (اعضای بدن) انسان را با تفصیل و رعایت تمام جزئیات آن در عصر اول اسلام و زمانه های بعدی آن بررسی نموده که در تمام زمانه ها و مکانها قابل تطبیق بوده و با مصالح حیاتی انسانها سازگار است.

۳- شریعت اسلامی در جلوگیری از جنایت علیه انسانها اولاً تدابیر پیشگیرانه ی را به حرام قرار دادن فعل جنایت و جزای اخروی آن در نظر گرفته تا آنجا که قتل یک انسان مصئون الدم را قتل سایر انسانهای روی زمین خوانده است.

۴- در صورتیکه جنایت علیه انسان صورت گرفت شریعت اسلامی قوانین جزایی را تحت عنوان قصاص و دیت مشروع نموده است مقصد شرعی در عملی نمودن حدود تشریف قلبی و جبران خسارت برای مجنی علیه و برقراری عدالت و جلوگیری از جنایت و برقراری امنیت بوده است.

۵- در شریعت اسلامی همه حقوق انسان تضمین شده است، و تعدی علیه انسان شامل اقامه اصل عدالت میباشد هرگاه تعدی و تجاوز به هر یکی از اعضای بدن انسان صورت بگیرد جانی مورد باز پرس قرار میگیرد و مجازات پیش بینی شده شرعی و قانونی بالای او تطبیق میگردد.

۶- شریعت اسلامی شروطی را در جنایت بر نفس و اعضای بدن وضع نموده است که جزای جنایت تابع آن شروط میباشد هرگاه شروط تنفیذ قصاص در جنایت بر اطراف مهیا نبود مجنی علیه مستحق جزای مادی (دیت) میباشد.

۷- موجب قصاص فعل جنایت است بنابراین قصاص زمانی واجب میشود که فعل جنایت علیه نفس به ازحاق روح یا

قطع و جرح به اعضای بدن انجام شود و در تحقق فعل جنایت وجود فاعل جنایت ضروری می‌باشد.

۸- جنایت بر نفس و اعضای بدن از لحاظ نوعیت و حکم شرعی وقانونی شامل سه نوع جزا را شامل می‌گردد : ۱- عقوبت اصلی (قصاص) ۲- عقوبت بدلی (دیت و خون بها) ۳- عقوبت تبعی (جزای تعزیری) زیرا شریعت اسلامی خون انسان را به هیچ صورتی هدر حکم نکرده و مصالح حیاتی انسانها را در نظر گرفته است.

۹- قصاص در جنایت عمدی بر اطراف اگرچه به ذات خود اذیت رسانیدن برای یک شخص است اما جانی اینگونه اذیت را برای دیگری وارد کرده است اگر جزای بالمثل علیه او تطبیق نشود افراد جامعه در معرض تعدی و تجاوز قرار می‌گیرد مثل اینکه داکتر عضو بدن کسی را که دچار بیماری باشد به غرض سالم ماندن سایر اعضای بدن او قطع کند و همین مقصد تشریع حکم قصاص است.

۱۰- جنایت عمدی به قصد و نیت مجرم به عمل مجرمانه فاعل آن دلالت می‌کند، و در جرایم غیر عمدی اراده و قصد فاعل در اصل جرم دخیل نیست بناءً از نظر فقه و قانون جزای جرایم عمدی سنگینتر و جزای جرایم غیر عمدی سبکتر می‌باشد. البته مجرمین غیر عمدی عندالله گناه کار نبوده و جزای اخروی را در قبال ندارد.

۱۱- جانی از نتیجه فعل جنایت بارش مسؤل می‌باشد برابر اینکه فعل جنایت بار مادی باشد یا معنوی زیرا گاهی فعل معنوی زیان بار تر از فعل مادی در صدمه وارد کردن به انسان می‌باشد که منجر به از بین رفتن انسان و متأثر شدن عضو بدن میشود و فعل معنوی عبارت است از ترسانیدن انسان که به اثر آن شخص وحشت زده شده جان خود را از دست بدهد و یا سبب شکستن و معیوب شدن عضو بدن او گردد.

۱۲- جنایت بر اطراف از لحاظ حکم به دیت در جراحت و قطع عضو بدن خاص نبوده بلکه در تعطیل منافع به اثر فعل جنایت بار نیز به دیت بر مبنای جبران خسارت حکم میشود.

۱۳- مستحق قصاص در جنایت ودیت در جنایت بر اطراف شخص علیه می‌باشد به شرط اینکه بالغ و عاقل بوده باشد زیرا تنفیذ قصاص و تصرف در مال بدل دیت مشروط به اهلیت می‌باشد، صبی و مجنون فاقد اهلیت می‌باشند.

۱۴- با وصف اینکه شریعت اسلامی برای مجنی علیه در جنایت بر اطراف حقوق جزایی، مادی و معنوی تعیین نموده است گاهی اسباب و عواملی به میان می‌آید که تمامی حقوق مجنی علیه ساقط می‌گردد و آن اسباب، عوامل عبارتند از:

الف: نبودن محل استیفاء قصاص در قطع اعضاء در صورتی که جنایت عمدی باشد.

ب: عفو و گذشت مجنی علیه از قصاص در جنایت عمدی و برطرفی دیت در جنایتی که موجب آن دیت باشد.

ج: صلح از طرف خود مجنی علیه در جنایت بر مادون نفس.

۱۵- حقوق مجنی در قانون وضعی عبارت از حق مادی و معنوی است که به غرض مصلحت های عامه برای کسیکه مورد تجاوز قرار گرفته و قانون این حق را به او داده پرداخته میشود و این حق نوعی مجازاتی است که قانون کسی را که مجرم شمرده باشد بالای او تطبیق می‌گردد برابر است که فعل جرمی برای مجنی علیه ضرر معینی را وارد نموده باشد و یا او را به خطر احتمالی مواجه ساخته باشد.

۱۶- هرگاه به اثر فعل جنایت برخی از منافع یک عضو از بین برود جانی مکلف به پرداخت دیت همان اندازه منفعت است که از بین رفته است.

۱۷- رسیدگی به حقوق مجنی علیه از مهمترین راه های تحقق عدالت اجتماعی به حساب میرود که در شریعت و قانون به عدالت اجتماعی تأکید هر چه بیشتری صورت گرفته است.

۱۸- جان، مال، عزت، ناموس و عقل از جمله حقوق هر فرد در جامعه استند که در شریعت اسلامی و قوانین وضعی به مصونیت آن حکم شده است. هرگاه از طرف فرد یا افراد متعدد به هر یک از این ها تعرضی صورت بگیرد فرد یا افراد از نظر شرعی و قانونی جانی و مجرم شناخته میشود.

۱۹- جنایات و جرایمی که حق العبد است که همان مجنی علیه میباشد در آن عفو، گذشت، صلح و انعطاف پذیری جایز است (مجنی علیه میتواند به اختیار خود از حقش کاملاً بگذرد، یا تخفیف نماید و یا با جانی مصالحه کند).

۲۰- و در برخی موارد فعل شخص متعرض اصلا جنایت شناخته نمیشود و احکام شرعی و قانونی جنایت بالای او

تنفیذ نمیشود مثل دفاع شرعی از جان مال و ناموس. در همچو موارد شخص مسؤولیت جنایی و جزایی ندارد و حقی به مجنی علیه هم بر نمیگردد.

۲۱- از اینکه شریعت اسلامی مصلحت فردی و اجتماعی را در هر صورت رعایت کرده است و به هیچ صورت خون انسان را هدر حکم نمیکند بناءً اگر اثر جنایت اندک و یا جنایت در محلی صورت گرفته باشد که در نصوص شرعی دیت مقدر نشده باشد شریعت اسلامی روش اجتهادی را به عنوان حکومت عدل حکم نموده است.

۲۲- اصل کلی در مراجعه به حکومت عدل در جنایات ما دون نفس به بار آمدن جراحاتی است که در آن در نص شرعی "ارش" (دیت) تعیین نشده و توسط قیاس هم تعیین ارش در آن ممکن نباشد پس بارعایت مصلحت شرعی در عصمت نفس وعدم هدر بودن خون انسان به حد امکان باید خسارت وارده جبران شود.

فهرس منابع

القرآن الكريم:

- ۱- ابن ابى شيبة ابو عبد الله بن محمد بن ابى شيبة العبسي الكوفي ط (١٤٢٢ هـ) مصنف ابن ابى شيبة بار القبله المبينة المنورة.
- ۲- ابن رشد، ابو الوليد محمد بن احمد بن رشد القرطبي، (ت ٥٩٥ هـ . ١١٩٩ م) ط (١٤٠٨ هـ) بداية المجتهد ونهاية المقتصد . ط ١٠، ٢، دارالكتب العلمية، بيروت.
- ۳- ابن عابدين، محمد امين بن عمر بن عبدالعزيز المعروف بابن عابدين الدمشقي فقيه ديار الشام وامام الحنفية، (ت ١٢٥٢ هـ . ٨٣٦ م) (١٤١٤ هـ) رد المحتار على در المختار شرح تنوير الابصار . ط ١، ١٢، (تحقيق الشيخ عادل عبدالموجود و الشيخ على معوض)، دارالكتب العلمية، بيروت.
- ۴- ابن عابدين محمد امين ابن عابدين ط (١٤١٥ هـ)، الحاشية على الرد المحتار دارالكتب العلمية بيروت الطبع الاولى.
- ۵- ابن عبدالسلام، ابو محمد عز الدين عبد العزيز بن عبد السلام بن ابى القاسم الدمشقي (ت ٦٦٠ هـ) ط (١٤٣٢ هـ) قواعد الاحكام فى مصالح الانام، تحقيق محمود بن التلاميذ الشنقطي دارالمعارف بيروت
- ۶- ابن عاشور محمد طاهر بن محمد بن محمد بن محمد طاهر بن عاشور ط (١٤٢٨ هـ) مقاصد الشريعة الإسلامية، محمد الطاهر تحقيق محمد الطاهر الميساوي، دار النفائس، عمان الأردن، ط 1
- ۷- ابن العربى، ابو بكر محمد بن عبدالله اشبيلي ط (١٤٣٨ هـ) تفسير احكام القرآن دارالكتب العلمية بيروت.
- ۸- ابن قدامة، عبد الله بن أحمد بن قدامة المقدسي (ت ٦٢٠): كتاب المغنى، ط. الأولى، دار الفكر، بيروت.
- ۹- ابن فارس، ابى الحسين، ابى زكريا احمد بن فارس، [ت ٣٩٥ هـ] ط، (١٤٢٠ هـ) ق معجم مقاييس اللغة، مع تحقيق عبدالسلام محمد هارون، مطبعة مصطفى البابى مصر الطبعة الثانية.
- ۱۰- ابن حزم، ابومحمد على بن احمد بن سعد بن حزم الظاهري، (ت ٤٥٦ هـ) ط (١٣٥٢ هـ) المحلى المكتبة التجارى للطباعة والنشر، بيروت.

- ١١- ابن ماجه، محمد بن يزيد القزويني (ت٢٧٣): سنن ابن ماجه، تحقيق محمد فؤاد عبد الباقي، دار الفكر، بيروت.
- ١٢- ابن منظور، محمد بن مكرم بن علي ابوالفضل جمال الدين ابن منظور الانصارى روى فى الافريقى (١٤١٤هـ) لسان العرب دارالصادر بيروت الطبعة الثالثة،
- ١٣- ابن نجيم زين العابدين بن ابراهيم بن نجيم (ت ٩٧٠هـ ط ١٤٠٠هـ) الاشباه والنظائر دارالكتب العلمية بيروت.
- ١٤- ابن جزى أبو القاسم محمد بن أحمد بن جزى الكلبي الغرناطي، القوانين الفقهية ط (١٤٢٨هـ) دارالكتب العلمية بيروت.
- ١٥- ابن نجيم، زين الدين بن نجيم (ت ٩٧٠هـ ط ١٤٣٢هـ) البحر الرائق شرح كنز الدقائق دارالمعرفة بيروت.
- ١٦- ابن أبي شيبه، أبو بكر عبد الله بن محمد الكوفي (ت٢٣٥): المصنف، تحقيق كمال يوسف الحوت، ط. الأولى، مكتبة الرشد، الرياض، ١٤٠٩هـ.
- ١٧- ابن ابى يعلى، (ت ٤٥١-٥٢٦هـ) محمد بن محمد ابى الحسين بن محمد ابن الفراء المعروف بابن يعلى من فقهاء الحنابلة، الاحكام السلطانية، المكتب الكترونيكى الشاملة.
- ١٨- ابن همام، كمال الدين محمد بن عبد الواحد السيواسى السكندرى، (ت ٦٨١هـ . ١٢٨٢م) .. ط ١، ١٠م، فتح القدير مع الهداية (علق عليه و خرج آياته و احاديثه الشيخ عبدالرزاق المهدى)، دار الكتب العلمية، بيروت، ١٤١٥م.
- ١٩- ابوبكر الجصاص ، احمد بن على ط (١٤٢٢) هـ احكام القرآن دارالكتب العلمية بيروت.
- ٢٠- ابوبكر جابر الجزائرى، ط (١٤٢١) هـ منهاج المسلم مكتبة العلوم والحكم.
- ٢١- ابو عبدالله احمد بن حنبل، (ت. ٢٤١هـ. ٨٥٥م) المسند ط. ١، ٢٠م، (شرحه و وضع فهارسه احمد محمد شاكر)، دار الحديث، القاهرة، ١٤١٦هـ. ١٩٩٥م.
- ٢٢- ابو عبدالله، محمد بن اسماعيل، بن ابراهيم البخارى (ت. ٢٥٦هـ. ٨٦٩م) صحيح البخارى. رقم الطبعه: بلا، ٦م، (ضبطه و رقمه و وضع فهارسه الدكتور مصطفى اديب البغا) مؤسسه الخدمات الطباعه، بيروت، ١٤٠٠هـ. ١٩٨٠م.
- ٢٣- أبو داود، سليمان بن الأشعث السجستاني (ت٢٧٥): سنن أبي داود، تحقيق محيي الدين عبد الحميد، دار الفكر.
- ٢٤- أبو يعلى، أحمد بن علي بن المثنى الموصلي (ت٣٠٧): المسند، تحقيق حسين سليم أسد، ط. الأولى، دار المأمون للتراث، دمشق، ١٤٠٤هـ.

- ٢٥- ابوزهرة، محمد، الجريمة والعقوبة في الفقه الاسلامي، دار الفكر بيروت.
- ٢٦- ابو هلال العسكري: ط (١٤٢٢هـ) الفروق اللغوى مؤسسة النشر الاسلامي .
- ٢٧- ابى بكر محمد بن ابراهيم بن المنذر (ت ٣١٨هـ) ط (١٤١٢هـ) الاشراف على مذهب اهل العلم دار الكتب العلمية بيروت.
- ٢٨- الالبانى، محمد ناصر الدين ط (١٤١٧هـ) صحيح سنن ابن ماجه مكتبة المعارف الرياض ط ٢.
- ٢٩- الالبانى محمد ناصر الدين، ط (١٤١٩هـ) صحيح سنن ابوداود مكتبة المعارف الرياض ط ١.
- ٣٠- الالبانى، محمد ناصر الدين ط (١٤٠٥هـ) ارواء الغليل فى تخريج احاديث منار السبيل المكتبة الاسلامي بيروت ط ٢.
- ٣١- أحمد بن الحسين بن علي البيهقي (ت ٤٥٨هـ): سنن البيهقي الكبرى، تحقيق محمد عبد القادر عطا، مكتبة دار الباز، مكة المكرمة، ١٤١٤هـ.
- ٣٢- احمد بن محمد الدردير، (ب ت) الشرح الكبير، تحقيق محمد عليش دار الفكر بيروت.
- ٣٣- احمد بن يحيى بن مرتضى (ت ٤٥٦هـ) ط (١٣٥٢هـ) البحر الزخار الجامع لمذاهب اهل الامصار، المكتبة التجارية بيروت.
- ٣٤- اصفهاني، الراغب الأصفهاني (ت ٤٢٥هـ): ط (١٤١٢هـ) مفردات ألفاظ القرآن، تحقيق صفوان عدنان داوودي، دار القلم، دمشق.
- ٣٥- بدر الدين الزركشي ط (١٩٩٩م) البحر المحيط في أصول الفقه، وزارة الأوقاف الكويت، ط ١.
- ٣٦- البزار، أحمد بن عمرو بن عبد الخالق (ت ٢٩٢هـ): مسند البزار المسمى بالبحر الزخار، تحقيق د. محفوظ الرحمن زين الله، ط الأولى، مؤسسة علوم القرآن، بيروت، ١٤٠٩هـ.
- ٣٧- بهوتى :منصور بن يونس بن صلاح الدين بن حسن بن ادريس ط (١٤٢٠هـ) كشاف القناع ط دار الكتب العربى بيروت.
- ٣٨- بهوتى، منصور بن يونس بن ادريس (ت ١٠٥١هـ) ط (ب ت) شرح منتهى الارادات، دار الفكر بيروت.
- ٣٩- الترمذي، محمد بن عيسى بن سورة (ت ٢٧٩هـ) جامع الترمذي، تحقيق أحمد شاکر وآخرين، دار إحياء التراث العربي، بيروت.

- ۴۰- جرجانى محمد بن على ط (۱۴۱۶هـ)، التعريفات دارالكتب العربى بيروت.
- ۴۱- جوهرى، اسماعيل بن حماد، ط (۱۳۹۹هـ) ق الصاحح تاج اللغة و صحاح العربية ط ۲، ۶م، (تحقيق احمد عبدالغفور عطا)، دارالعلم للملايين، بيروت.
- ۴۲- جزايرى، عبدالرحمن. (ب ت). الفقه على المذاهب الاربعه. لبنان: دارالاحياء التراث العربى، بيروت. كتاب القصاص.
- ۴۳- حصفكى، محمد بن علي بن محمد المعروف بعلاء الدين الحصفكى الحنفى (المتوفى: ۱۰۸۸هـ) الدرالمختار محقق: عبد المنعم خليل إبراهيم: دار الكتب العلمية لطبعة: الأولى، ۱۴۲۳هـ
- ۴۴- خطاب ابى عبد الله محمد بن محمد بن عبد الرحمن (ت ۹۴۵هـ) ط (۱۳۲۹هـ) مواهب الجليل شرح مختصر خليل مطبعة السعادة مصر.
- ۴۵- خادمى، نورالدين بن مختار ط (۱۴۲۴هـ) المقاصد الشرعية الرياض السعودية.
- ۴۶- خرم دل: مصطفى خرمدل، تفسير فارسى نور، مكتبة الكترونيكى قلم.
- ۴۷- خيرالدين، الزركلى، ط (۱۴۰۰هـ) الاعلام، دارالعلم للملايين الطبعة الخامسة.
- ۴۸- الدارقطنى، أبو الحسن علي بن عمر البغدادي (ت ۳۸۵): سنن الدارقطنى، تحقيق السيد عبد الله هاشم يمانى، دار المعرفة، بيروت، ۱۳۸۶هـ.
- ۴۹- دردير، احمد بن محمد بن احمد. (ب ت). الشرح الصغير على اقرب امساك. مصر: مكتبة دارالمعارف القايره.
- ۵۰- دسوقى، محمد بن عرفة الدسوقى ط (۱۴۱۷هـ) حاشية الدسوقى على الشرح الصغير، تحقيق محمد شاهين، دارالكتب العلمية بيروت الطبع .
- ۵۱- دكتور يوسف حامد العالم، ط (۱۴۳۸هـ) المقاصد العامة للشريعة الإسلامية، طبع دار الحديث القاهرة.
- ۵۲- دكتور نجم عبدالله ابراهيم العيساوى ط (۱۴۲۲هـ ۲۰۰۲م) الطبعة الاولى، الجنایة على الاطراف دار البحوث للدراسات الاسلامية و احياء التراث الامارات العربية المتحدة دبی.
- ۵۳- زرقانى ابو عبدالله محمد بن عبدالباقى بن يوسف، ط (۱۳۸۲هـ) شرح الزرقانى على الموطا تحقيق ابراهيم عطوة عوض ط ۱ مطبعة مصطفى البابى الحلبي مصر .
- ۵۴- ساغرجى، اسعد محمد سعيد [ب ت] الفقه الحنفى وادلتة پاکستان پشاور كتابخانه وحيدى.

- ٥٥- سرخسى، ابوبكر محمد بن احمد بن ابى سهل، (ت ٤٨٠) ط (١٤١٤) هـ ق المبسوط طبع دارالكتب العلمية بيروت .
- ٥٦- سرور احمد الفتحي، الوسيط فى قانون العقوبات العامة نشره دار النهضة العربية، (١٩٨٥ م). مصر، قاهره.
- ٥٧- السيوطي، الإمام جلال الدين عبد الرحمن بن أبي بكر ط (١٤٢٢) هـ الأشباه والنظائر ، في قواعد وفروع فقه الشافعية . تحقيق وتعليق : محمد المعتصم بالله البغدادي. دار الكتاب العربي. ط٥- بيروت. لبنان .
- ٥٨- سيد سابق ، فقه السنة، الناشر دار الكتاب العربي بيروت - لبنان .
- ٥٩- سمرقندى، علاء الدين [ت ٥٣٩ هـ] ط (١٤٠٥) هـ تحفة الفقهاء بالكتب العلمية بيروت.
- ٦٠- السياغي، شرف الدين الحسين بن أحمد. شرح مجموع الفقه الكبير. مكتبة المؤيد بيروت.
- ٦١- شافعى، محمد بن ادريس ط (١٣٨١ هـ ١٩٦١ م) الأم طبع مطبعة الكليات الازهرية شارع الصنادقة بالازهر- مصر.
- ٦٢- شربيني، محمد بن احمد الخطيب، (ت ٩٧٧ هـ: ١٥٧٠ م). (١٤١٥) هـ مغنى المحتاج إلى معرفة الفاظ المنهاج. ط ١، ٦، (تحقيق الشيخ على معوض و الشيخ عادل الموجود)، دارالكتب العلميه، بيروت.
- ٦٣- شوكانى، محمد بن على. (ب ت) نيل الاوطار لبنان: دارالاحياء التراث العربى بيروت.
- ٦٤- شيرازى ،ابواسحاق ابراهيم بن على بن يوسف الفيروز آبادى ،(ت ٧٦٤ هـ) المهذب مطبعة عيسى البابى مصر.
- ٦٥- شيخ الاسلام ابى النجا شرف الدين موسى الحجاوى المقدسى ،(ت ٩٦٨ هـ) ط (١٣٥١ هـ) الاقتناع فى فقه احمد ابن حنبل مطبعة المصرية الازهر.
- ٦٦- صنعانى ،عبدالرزاق بن همام ،(١٣٩٠) هـ ق ،(١٩٧٠ م) المصنف_بيروت لبنان. مصنف عبد الرزاق دار الكتب العلمية بيروت.
- ٦٧- الرملى ،شمس الدين احمد الشهير بالشافعى الصغير ط (١٤٠٤) هـ نهاية المحتاج الى شرح المنهاج، دارالفكر بيروت. ج ٧ / ٣٧ ، قيلولى، احمد بن بن احمد بن سلامة ابوالعباس ،شهاب الدين ،فقيه مؤدب المصرى الشافعى،(ب ت) طبع حلب سورية.

- ٦٨- زيلعى ، عبدالله عثمان بن علي الحنفي، [ت ٧٤٣-هـ] ط (١٣١٣) هـ تبیین الحقائق شرح كنز الدقائق، دار الكتاب الإسلامی.
- ٦٩- عبدالحمید ، محمود طهماز، ط (١٤٢٣) هـ الفقه الحنفی فی الثوب الجدید، دار الكتب العربی بیروت.
- ٧٠- علیش، محمد بن أحمد بن محمد (ب ت) منح الجلیل شرح مختصر خلیل، دار الفكر بیروت.
- ٧١- غزالی، ابی حامد محمد الغزالی ، ط (١٤٠٥) هـ المستصفی من علم الاصول المطبعة الامیریة.
- ٧٢- غزالی، ابی حامد محمد الغزالی ، ط (١٤١٣) هـ، احیاء علوم الدین دارالمعرفة بیروت،
- ٧٣- عزالدین ابن عبدالسلام ، ابو محمد عزالدین عبد العزیز بن عبد السلام بن ابی القاسم الدمشقی (ت ٦٦٠ هـ) ط (١٤٣٢) هـ قواعد الاحکام فی مصالح الانام، تحقیق محمود بن التلامید الشنقطي دارالمعارف بیروت.
- ٧٤- عودة عبدالقادر ، ط (١٤٢٦) هـ التشريع الجنائی الاسلامی مقارنا بالقانون الوضعی، دار احیاء التراث العربی قاهره.
- ٧٥- فیروز آبادی، محمد بن یعقوب ، ط (١٤٢٠) هـ ق قاموس المحيط، دارالکتب العلمیه بیروت.
- ٧٦- فتاوی البزازیه بهامش الفتاوی الهندیه ، طبع بولاق سنة ١٣١٠ هـ ، وحاشیه القلیوبی ، طبع مصطفى البابي الحلبي .
- ٧٧- فیومی ، احمد بن احمد بن علی ط (١٤٠٩) هـ المصباح المنیر ، المكتبة العلمیه بیروت.
- ٧٨- قرطبی، محمد بن أحمد بن أبي بكر بن فرح (ت ٦٧١): الجامع لأحكام القرآن والمبين لما تضمنه من السنة وآي الفرقان، تحقیق أحمد عبد العليم البردوني، ط. الثانية، دار الشعب، القاهرة.
- ٧٩- قیلوبی ، احمد بن احمد ط (١٤١٧ هـ) حاشیه القیلوبی علی کنز الراغبین .. بیروت دار الكتب العلمیه .
- ٨٠- طهماز ، عبدالحمید محمود. (٢٠٠٩ م). الفقه الحنفی فی ثوبه الجدید. سوریه: دارالقلم، دمشق.

- ۸۱- کاسانى، علاء الدين ابو بكر بن مسعود، (ت ۵۸۷ هـ . ۱۱۹۱ م). (۱۴۰۲ هـ) بدائع الصنائع فى ترتيب الشرايع، ط ۲، ۷م، دار الكتاب العربى، بيروت.
- ۸۲- ماوردى، ابى الحسين على بن محمد [ب ت] الاحكام السلطانية پاكسان پشاور مكتبه فاروقيه.
- ۸۳- مالك بن انس بن مالك بن عامر. (۱۴۲۵ هـ . ق. الموطاء. امارات متحده العربى: مؤسسة الخيرية زاهد بن سلطان، ابوظبى.
- ۸۴- محمد بن ابى بكر ط (۱۴۱۵ هـ) مختار الصحاح تحقيق محمود خاطر مكتبة ناشرون لبنان.
- ۸۵- محمد طاهر بن عاشور، ط (۱۴۲۸ هـ) مقاصد الشريعة دار الكتب العلمية بيروت.
- ۸۶- مسلم، مسلم بن الحجاج القشيري (ت ۲۶۱): الصحيح، مسلم تحقيق محمد فؤاد عبد الباقي، دار إحياء التراث العربى، بيروت.
- ۸۷- المراوردى، علاء الدين ابى الحسين بن سليمان، [ت ۹۸۵ هـ] ط، (۱۴۰۰) ، الانصاف، هـ ق دار احياء التراث العربى بيروت الطبعة الثانية.
- ۸۸- مرغينانى، ابوالحسن على بن ابى بكر عبدالجليل الرشدانى، (ت ۵۹۳ هـ . ۱۱۹۶ م). -الهداية فى شرح بداية المبتدى. رقم الطبعة بلا، ۲م، بيروت: دار إحياء التراث العربى،
- ۸۹- موصلى، عبدالله بن محمود بن مولود [ت ۶۸۳ هـ] ط (۱۴۱۸ هـ) الاختيار لتعليل المختار، دار الكتب العلمية بيروت.
- ۹۰- النسائى، أحمد بن شعيب (ت ۳۰۳): سنن النسائى الكبرى، تحقيق عبد الفتاح أبى غدة، ط. الثانية، مكتب المطبوعات الإسلامية، حلب، ۱۴۰۶ هـ.
- ۹۱- نووى، ابو زكريا يحيى بن شرف ط (۱۴۰۵ هـ) روضة الطالبين وعمدة المفتين المكتب الاسلامى بيروت ط ۲.
- ۹۲- نيشابورى، محمد بن عبد الله ابو عبدالله الحاكم، [ت ۴۰۵ هـ] ط (۱۴۱۱ هـ) المستدرک على الصحيحين، تحقيق مصطفى عبدالقادر، دار الكتب العلمية بيروت .
- ۹۳- هيثمى، نورالدين على بن ابى بكر. (۱۴۱۲ هـ . ش. مجمع الزوائد و منبع الفوائد. لبنان: مكتبه دار الفكر، بيروت.
- ۹۴- وزارت الاوقاف والشؤون الاسلامية دولة الكويت ط (۱۴۱۵ هـ) ، الموسوعة الفقهية الكويتية دار الفوه الكويت ط الاولى.

- ۹۵- وزارت عدليه، جمهوري اسلامي افغانستان جريده رسمى كود جزاى جديد مصوبه ۲ دلو ۱۳۹۶.
- ۹۶- وزارت عدليه جريده رسمى دولت جهورى اسلامى افغانستان قانون اصول محاكمات مدنى .
- ۹۷- وزارت عدليه جريده رسمى قانون دولت جمهورى اسلامى افغانستان اجراءات جزايى محاكم افغانستان.
- ۹۸- وهبه مصطفى الزحيلي، (۱۴۱۸هـ). الفقه الاسلامى و ادلته. الطبعة الرابعة دارالفكر بيروت لبنان..
- ۹۹- وهبه مصطفى الزحيلي، ط (۱۴۲۳هـ) نظرية المقاصد دارالفكر بيروت لبنان.
- ۱۰۰- وهبه الزحيلي، ط (۱۴۳۸هـ)، اصول الفقه، المكتبة العلمية بيروت
- ۱۰۱- نووى، ابو زكريا يحيى بن شرف (ت ۶۷۶هـ) ط (۱۳۹۲هـ) شرح صحيح مسلم، دار احياء التراث العربى الطبعة الثانية.
- ۱۰۲- وهبه مصطفى الزحيلي، (۱۴۱۸هـ). الفقه الاسلامى و ادلته. الطبعة الرابعة دارالفكر بيروت لبنان..
- ۱۰۳- وكيع، محمد بن خلف، اخبار القضاة عالم الكتاب بيروت

